

کشاورزی خاور میانه

مسئله زمین (۲)

«دمکراسی واقعی را نمیتوان بوسیله بیست نفر که در یک مرکز نشسته‌اند برپا کرد، دمکراسی باید از زیر ساخته شود بدست مردم هر دهکده»

گام‌اندی

تکامل کشاورزی و تولید آن در ۱۳۳۳ - ۱۳۳۴ : در سال‌های ۳۳ و ۳۴

سیاست اقتصادی کشورهای خاور میانه توجه زیادتری بکشاورزی دارد و ارقام بزرگی برای توسعه آن تخصیص میدهد و حتی در بعضی موارد بزرگترین رقم را باینکار اختصاص داده‌اند. سرمایه گذاری عمومی در کشاورزی سیر صعودی می‌یابد و طرحهای بزرگ برای آبیاری و ساختمان سدها بوجود می‌آید که هدف آنها بالا بردن محصول است. اما این طرحها و کوششها بصورت یک نقشه وسیع توسعه کشاورزی در یک چهارچوب بین‌المللی نیست. چیزی که مورد نظر دولتهاست تقلیل واردات و رسیدن بیک مرحله اقتصادی تکافو و بی‌نیازی است. قراردادهای گمرکی که در سال ۱۳۳۲ بین کشورهای عربی امضا شد متضمن پاره‌ی معافیت‌های گمرکی و تخفیف در مورد محصولات کشاورزی مذکور بود و زمینه را برای ایجاد تخصیص آماده ساخت لیکن آثار این اقدامات وسیع نیست و تعدیل متناسبی در سیاست‌های کشاورزی پدیدار نمی‌نماید. در همه کشورهای خاور میانه (با در نظر گرفتن استثناء) تمایلی مخصوص بطرف اقتصاد خود بخود کافی دیده میشود ولی جای یک تفاهم و همکاری اقتصادی که سود طرفین در آن محفوظ باشد خالی است.

مصر کوشش میکند از لحاظ گندم خود را بی‌نیاز بسازد و کشت توتون که در گذشته ممنوع بود در تیرماه ۱۳۳۳ آزاد میشود. مصر قبلاً توتون را از ترکیه و یونان وارد میکرد. لبنان که دارای اقتصادی غنی و نیرومندا است و میتواند از خارج بی‌نیاز بماند سعی و کوشش میکند همه کالاهای وارداتی را در داخل کشور بسازد و کشورهای دیگر نیز کم و بیش در همین راهی که مصر و لبنان پیش رفتند قدم می‌گذارند.

از تمایل بداشتن اقتصاد خود بخود کافی که چشم پوشیم سیاست‌های اقتصادی کشورهای خاور میانه در سال‌های ۳۳ و ۳۴ دارای علائم و مشخصات مشترک دیگر نیز هست. از جمله همه کشورها تاکید و توجه کمتری نسبت بدام‌ها و دامپروری دارند. از طرف دیگر اختلافات و دو دستگی‌های زیادی نیز در مورد سیاست‌های کشاورزی

بچشم میخورد که هم به هدف کار و هم به طرق وصول به هدف مربوط میگردد. در نتیجه این شرایط سیاستی فعال و مصمم که بتواند در کار توزیع و تقسیم متساوی اراضی پیشرفت نمایان داشته باشد منحصر بمصر است. (اسرائیل وضع خاصی دارد.) اقدامات جدی و برنامه های قابل ملاحظه برای مکانیزه کردن کشاورزی نیز خصوصاً در ترکیه اجرا گردید. اما این اقدامات هم عمومی نبود و کشورهای خاورمیانه در اتحاد آن هماهنگ نشدند. از این مسائل که بگذریم عامل جوی هم چنان تأثیر قاطع خود را روی محصول و میزان آن حفظ نمود و حتی در نواحی مختلف خاور میانه سلطه آن یکسان و غیر قابل اجتناب بنظر رسید.

جدول زیر تولید انواع مهم غله را در سال ۱۳۳۳ نشان میدهد و با مقایسه که در جدول بعمل آمده است وضع کشاورزی خاور میانه تا حدودی روشن میشود: (واحد ملیون هکتار و ملیون تن متریک)

۱۳۳۴	۱۳۳۳	۱۳۳۲	متوسط سالانه : ۱۳۲۷-۱۳۳۱	سطح زیر کشت و محصول تولید شده
-	۲۳۴۱	۲۲۸۱	۱۸۶۸	سطح زیر کشت غلات (۱)
-	۰۷۷	۰۷۳	۰۷۶	سطح زیر کشت ماش و عدس
۲۲۵	۲-	۱۸۱	۱۷۲	سطح زیر کشت پنبه
-	۲۴۹۶	۲۷۹۸	۱۹۹۳	تولید غلات
-	۰۸۲	۰۷۹	۰۷۸	تولید ماش و عدس
۰۷۶	۰۷۳	۰۶۵	۰۶۵	تولید پنبه

منابع این جدول ارقام و آمار سازمان کشاورزی و خواروبار ملل متحد است و منظور از غلات، جو ذرت ارزن جو صحرایی برنج چاودار گندم و غیره میباشد. آنچه از جدول استنباط میشود اینست که زمین زیر کشت در سال ۱۳۳۲ اضافه شده و تزیاید نسبی محصول پنبه بیش از انواع دیگر غلات بوده است. ازدیاد محصول غلات و زمین زیر کشت زیادتر معلول توسعه کشت گندم و جو و ذرت و برنج میباشد توسعه اراضی کشت شده نیز در کلیه کشورها باستثنای مصر و لبنان صورت پذیرفته است.

جدول زیر شاخص تولید مواد غذایی و محصولات کشاورزی سرانه فردی است. در این جدول حد متوسط تولید سرانه فردی را در سالهای قبل از جنگ دوم ۱۰۰ فرض کرده اند:

۱۳۳۴-۳۵	۱۳۳۳-۴	۱۳۳۲-۳۳	رقم و ناحیه
۱۰۷	۱۰۹	۱۱۲	مواد غذایی خاورمیانه
۱۰۳	۱۰۲	۱۰۲	» » جهان
۱۰۸	۱۰۹	۱۱۱	محصول کشاورزی خاورمیانه
۱۰۳	۱۰۱	۱۰۲	» » جهان

چنانکه مشهود است تولید سرانه فردی کشاورزی و محصولات غذایی در خاور

میانہ رو بکاهش و متوسط جهانی آن رو با افزایش است و علل این امر نیز ساده بنظر میرسد چه نداشتن وسائل مکانیکی کشاورزی از یکطرف و کمبود غذا و بهداشت فردی از طرف دیگر خوب میتوانند این تنزل را توجیه نمایند. بهمین لحاظ تولید کلی کشاورزی در ۱۳۳۳ علیرغم تغییرات و ازدیاد سطح زیر کشت و بااستثنای موارد خاص مانند پنبه اضافه نگردید. مثلا در مورد عدس و ماش در قبال ازدیاد و سطح زیر کشت که معادل (۵/۵) در صد بود فقط ۳/۸ درصد محصول اضافه شد. میزان تولید سرانه کشاورزی در خاور میانہ بنا بر جدول مذکور در سال ۱۳۳۳ معادل دو درصد تقلیل یافته است در حالی که تولید فردی کشاورزی در جهان ثابت ماند.

از خواص تکامل و تحول کشاورزی خاور میانہ در سالهای پس از جنگ اختلافی است که در سرعت ازدیاد تولید غلات و سرعت رشد و توسعه دام داری محسوس میباشد تولید غلات از ۱۳۲۹ تا ۱۳۳۲ توسعه و تزیاد پیدا کرد لیکن محصولات دامی ثابت ماند و یا افزایشی قلیل یافته است. در پرورش انواع مختلف دام و تولید و پرورش گوسفند یا ازدیاد شیر آن کوششی بکار نرفته است و محصول سرانه دامها نیز تغییری نیافت - این امر معلول چند عامل است: ۱- پیشرفت و بهبود دامپروری جریانی آهسته و آرام دارد و بفرصت کافی نیازمند است. ۲- تقاضای دامهای خانگی و محصولات آنان به سطح نازل در آمد سرانه و تغذیه ملی محدود میگردد. ۳) امکانات صادراتی محدود میباشد - وسائل حمل و نقل و ادوات ضروری موجود نیست و کوشش هم برای بدست آوردن بازار بکار نرفته، و از طرفی برای بهداشت دامها نیز کمکی نشده است جدول زیر وضع و تعداد دامها در خاور میانہ نشان میدهد: در این جدول تعداد متوسط دامها در سال ۲۷-۳۱ و ۲۶-۳۰ - ۱۰۰ گرفته شده است!

نام کشور	۱۳۳۱-۳۲	۱۳۳۲-۳۳	۱۳۳۳-۳۴
خاور میانہ :	کله : گاومیش	گوسفند و بز	
	۱۱۴	۱۱۶	۱۱۷
اسرائیل	۹۸	۱۰۱	۱۰۲
گوسفند و بز	۱۶۶	۱۸۲	۲۱۲

جمعیت انسانها به نسبت دو درصد افزایش یافته اما تعداد دامها کمتر اضافه شده است، علت این امر شاید این باشد که شتر و اسب در رقابت با وسائل نقلیه شکست خورده اند در حالی که ازدیاد تعداد گوسفند و گاومیش که منبع اصلی شیر و گوشت خاور میانہ میباشد زیاد تر است وضع اسرائیل نیز استثنائی است در هر حال توسعه تقاضای گوشت از خاور میانہ از ۹۰ میلیون تن متری در ۱۳۳۲ به ۱۰۱ میلیون تن در ۱۳۳۳ بالغ گردیده است افزایش تولید شیر هم بااستثنای اسرائیل قلیل و ناچیز میباشد.

در روشهای تولید کشاورزی پیشرفتهای مختصری پدید آمد اما در قبال آنچه

که باید صورت گیرد و در مقایسه با سرعتی که تحولات اجتماعی دارد بسیار ناچیز بنظر میرسد. از جمله این تحولات افزایش مداوم مصرف کود است. بنا بر تخمین سازمان خواروبار و کشاورزی جهان مصرف کودهای آزت در سالهای ۳۲ و ۳۳ و ۳۴ نسبت بسالهای ۲۷ و ۲۸ و ۲۹ معادل بیست و پنج درصد افزایش یافته. در حالی که مصرف کودهای اسید فسفریک و پتاس بترتیب معادل ۵۰ و ۳۰۰ درصد نیز پیدا کرد و در عین حال افزایش مصرف کود یا افزایش کودهای خانگی توأم بود. در بندر نیز تغییراتی پدید آمد بر نامه کشاورزی مصر توجه زیادی بپذیر داشت و بذر گندم و برنج و ذرت و پنبه مرغوب گردید، لبنان در سال کشاورزی ۳۴-۱۳۳۳ معادل چهارصد و پنجاه هزار لیره لبنانی فقط به بذر تخصیص داد و دولت ترکیه مقداری بذر مرغوب میان کشاورزان توزیع کرد و در همه کشورهای این ناحیه مبارزه با بیماریهای وام ادامه دارد. میزان ازدیاد تراکتور را میتوان از جدول زیر استنباط نمود

نام کشور	۱۳۲۹	۱۳۳۲	۱۳۳۳	۱۳۳۴
مصر	-	۸۸۵۰	-	-
ایران	۱۱۸۶	-	-	-
عراق	-	۲۸۰	۲۴۹	-
اسرائیل	۲۳۰۰	۳۳۸۶	۳۵۳۱	۳۶۸۵
لبنان	۱۲۱	۱۱۲	۱۳۵	۱۶۰
سوریه	۶۴۲	۱۱۵۵	۱۴۵۴	-
ترکیه	۱۰۲۲۷	۳۵۶۷۰	۳۷۸۳۲	۴۱۰۵۳

بطوریکه مشاهده میشود با اهمیت قطعی و تعیین کننده که تراکتور در کشاورزی دارد میزان آن در خاورمیانه فوق العاده قلیل است و تنها در دو کشور اسرائیل و ترکیه تعداد قابل ملاحظه (آنهم در مقام مقایسه با کشورهای دیگر) تراکتور بکار انداخته شده اما جدول بالا در عین حال میزان و سرعت پیشرفت استثنائی بعضی از کشورها از جمله اسرائیل را مشخص میسازد.

مساعی ناچیزی در زمینه ترتیب افراد برای کار کردن با ماشین و خشک کردن باطلاق و تضمین قیمت غلات نیز بکار می رود اما نیازی بتصریح ندارد که این اقدامات تأثیری در سرنوشت کلی و عمومی کشاورزی نخواهد داشت و وضع همواره ثابت میماند.

تکامل کشاوری و تولید آن در ۳۵-۱۳۳۴ :

اقدامات اصلاحی سالهای قبل در سال کشاورزی ۳۵-۳۴ نیز هم چنان ادامه داشت. نقشه برای آبیاری و خشک کردن باطلاق، کمک دولت بکشاورزان، تضمین قیمت ها و حمایت از رقابت بیگانه - در بعضی از کشورها پاره اصلاحات ارضی بموقع اجرا در آمد و پیشرفتهائی در امور فنی صورت گرفت. اما همه این تحولات و تغییرات نتوانست ماهیت کشاورزی خاورمیانه و جهت اصلی آنرا بطور قطعی و اساسی دگرگون بسازد میزان و سطح تولید را هم چنان شرایط جوی و آب و هوا تعیین مینماید و نزول باران

و درجه حرارت و بیماریهای نباتات و آفات بزرگترین عامل تعیین کننده کشاورزی محسوب است.

سطح زیر کشت در سال ۱۳۳۵ در حدود سه درصد نسبت بسال ۲۷ و ۳۱ افزایش پیدا کرد و کشتزارهای پنبه به تنهایی بیست و نه درصد نسبت بسال ۳۲ توسعه یافت. علت افزایش فوق العاده سطح کشت پنبه که با دیگر غلات قابل مقایسه بنظر نمیرسد منافع زیادتری است که عاید میسازد. اما برای مطالعه وضع خاص هر محصول باید بجدول زیر توجه داشت. در این جدول سطح زیر کشت و محصول کشاورزی آن نمایانده شده است - واحد زمین ملیون هکتار و واحد تولید ملیون تن متریک می باشد - غلات شامل جو ذرت ارزن جو صحرایی برنج چاودار گندم و غیره است:

متوسط سالهای ۲۷-۳۱					زمین زیر کشت:
۱۳۳۵	۱۳۳۴	۱۳۳۳	۱۳۳۲	متوسط سالهای ۲۷-۳۱	غلات
۲۵/۶۱	۲۴/۱۲	۲۳/۴۰	۲۲/۸۴	۱۸/۶۵	عدس و ماش
۰/۷۴	۰/۷۷	۰/۷۴	۰/۷۱	۰/۷۲	پنبه
۹/۴	۲/۲۲	۲/۱۸	۱/۸۱	۱/۷۲	تولید غلات
۲۷/۳۳	۲۴/۷۳	۲۴/۶۳	۲۷/۹۹	۱۹/۹۶	تولید ماش و عدس
۰/۷۶	۰/۷۹	۰/۸۰	۰/۷۲	۰/۷۵	تولید پنبه
۰/۷۸	۰/۷۴	۰/۷۳	۰/۶۵	۰/۶۵	

در سال ۱۳۳۴ بر میزان سطح زیر کشت افزوده شد تولید غلات در ترکیه بالا رفت (۲۰ درصد گندم و ۱۸ درصد جو) تولید برنج ایران نیز افزایش پیدا کرد اما علیرغم همه این حقایق چنانچه سرتاسر ناحیه و تولید کلی را در نظر بگیریم تولید غلات خاورمیانه در ۱۳۳۴ فقط دو درصد افزایش یافته است. در اینسال بمیزان مصرف کودهای شیمیایی و داروهای ضد آفت نیز اضافه شد مکانیزه کردن کشاورزی ادامه پیدا کرد و تعداد زیادتری تراکتور و ماشین های کشاورزی در کشتزارها بکار افتاد کشاورزان بدر بهتر انتخاب کردند و برای دامها نیز وسائل بهبود و سلامت فراهم گردید. روش کشاورزی و کشت غلات و سبزی و میوه نیز تغییر پیدا کرد. تولید پنبه که در اثر سقوط قیمت هادر ۱۳۳۲ کاهش یافته بود از نواضاغه گردید محصول شکر نیز بسرعت بالا رفت و میزان آن بدو برابر میزان متوسط سالهای ۱۳۲۹ و ۱۳۳۲ رسید تولید دانه های روغنی و زیتون نیز زیاد شد لیکن افزایش بیشتر در تولید میوه و سبزی بعمل آمد. برداشت محصول مرکبات دوسوم از سالهای ۱۳۲۷ و ۲۸ زیادتر شده و تولید سبزی ۱۳۳۴ دو برابر تولید متوسط ۱۳۱۴ - ۱۸ گردید. اما با همه این احوال میوه و سبزی فقط ۸ درصد سطح اراضی کشت شده و ۶/۶ درصد در آمد ناخالص کشاورزان را که شامل محصولات دامی نیز می باشد تشکیل میدهد.

تولید دام در سرتاسر خاورمیانه همراه با ازدیاد جمعیت افزایش می یابد و از جدول زیرین میزان دامهای این ناحیه مشخص میگردد. در این جدول متوسط تعداد دامهای سالهای ۲۷-۱۳۲۶ و ۳۱-۱۳۳۰ صد فرض شده است. و تنها کشور اسرائیل است

که سرعت افزایش دامهای آن مشابه موارد دیگر تولید آن کشور فوق العاده و خیره کننده میباشد.

نوع دام	۳۱-۳۲	۳۲-۳۳	۳۳-۳۴	۳۴-۳۵
کل دامهای خاورمیانه شامل	۱۱۰	۱۱۲	۱۱۳	-
الاغ قاطر قاطر				
دامهای اسرائیل شامل	۱۶۷	۱۸۳	۱۹۸	۲۱۷
دامهای ترکیه	۱۰۷	۱۰۸	۱۰۸	۱۰۹

تغییرات فنی و سازمانی : در سال کشاورزی ۳۳-۳۴ تغییرات فنی و سازمانی

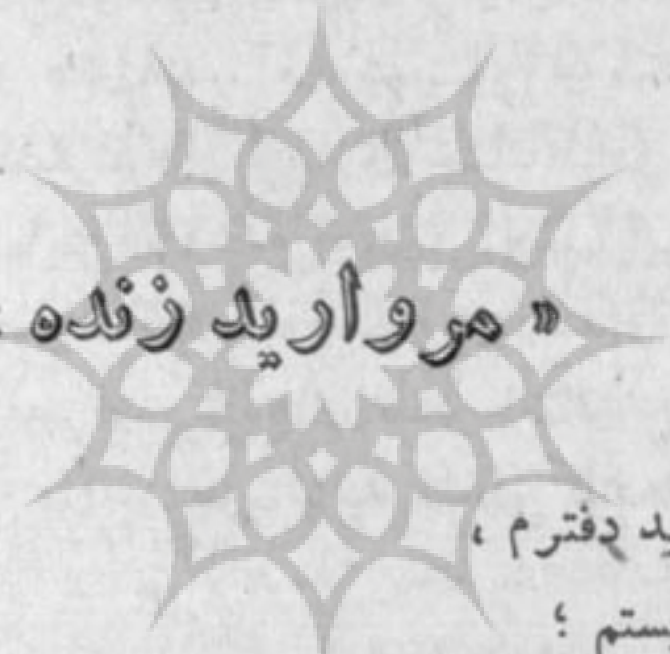
متعددی مورد قبول و عمل کشورهای خاورمیانه قرار گرفت و مقداری از آنها هم برای افزایش محصول و کاستن از ناپایداری میزان آن ضرورت داشت لیکن در هر حال نتایج حاصله فوق العاده کمتر از انتظار بود و هنوز اقدامات فراوان باید صورت گیرد. این تغییرات شامل توسعه مصرف کود و داروهای ضد آفت شیمیایی و مکانیزه کردن کشاورزی و استفاده از بذربهتر و نژادهای عالیتر دام و آبیاری و خشک کردن اراضی می باشد در جدول زیر افزایش مصرف کود بخوبی نمایش داده شده است. بموجب این جدول که واحد آن هزار تن متریک است در سال ۳۳-۳۴ مصرف کود خاورمیانه ۷ درصد و در ۳۴-۳۵ ۷ درصد دیگر بالا رفته اما هنوز کافی نیست - مصرف کودهای فسفر اضافه می شود و مصرف پیتاس رو به تنزل است و در مصر و ترکیه و اسرائیل تولید داخلی کودهای شیمیایی مصرف آنرا تشویق میکنند.

نام کشور و نوع کود :	متوسط ۱۳۲۷	۲۷-۲۸ و ۳۲-۳۳	۳۳-۳۴	۳۴-۳۵
خاورمیانه: کودهای ازت	۸۰	۱۲۰	۱۵۰	۱۶۰
کودهای فسفر	۱۰	۳۰	۵۰	۵۰
کودهای پیتاس	۵	۵	۲۰	۵

استفاده از ماشین و تراکتور رو با زیاد است و تعداد تراکتور های خاورمیانه در سال ۳۴ سه برابر ۲۹ شده اما این میزان هنوز بسیار کم است. ترکیه به تنهایی دو سوم تراکتورهای خاورمیانه را در اختیار دارد و تنها کشوری است که به ساختن ماشین های کشاورزی میپردازد. کارخانه تراکتور ترکیه ظرفیتی معادل ۵۰۰۰ تراکتور در سال دارد و از ۱۳۳۴ شروع بکار کرد.

در سالهای اخیر تغییرات مهمی در سازمان کشاورزی و مؤسسات فلاحی کشور های خاورمیانه داده شد این تغییرات سازمانی به بازارهای فروش اعتبارهای فلاحی و توزیع زمین و تاسیس بنگاههای کشاورزی و شرکتهای تعاونی اطلاق میگردد. در زمینه تثبیت قیمت ها کوشش ها هنوز ناچیز و کم اثر است. بیشتر کشورهای غلات و محصولات خاصی

را با کنترل قیمت میخرند و یا وسیله حقوق گمرکی حفظ می نمایند . در مورد اعتبارات فلاحتی توسعه قابل ملاحظه بدست نیامده و اعتبارات اعطائی صرف نظر از اینکه همه بمصرف امور کشاورزی نرسیده خود بخود ناچیز و غیر کافی می باشد . نمونه این امر اعتبار کشاورزی ۱۳۳۲ مصر است که چهار درصد کل اعتبار داخلی آن کشور را شامل میشد و سوریه که نوزده درصد و ترکیه که بیست و سه درصد بوده . در حالی که کشاورزان خود ۴۰ الی ۵۰ درصد درآمد ملی این کشورها را بوجود می آوردند . در مصر و ایران برای تقسیم اراضی اقداماتی صورت گرفت که ناتمام و غیر کافی است .

« مروارید زنده »

بردامن سپید دفترم ،

شعری گریستم ؛

و مروارید زنده اشکم را ،
برنخ ابریشمین سطور ،

آویختم .
رتال جامع علوم انسانی

ناگاه بسوی « من دیگرم »

شتافتم ..

آخر از من ، روزی

کردن بندی خواسته بود !